

Gemeenschappelijke taal Nederlandse Montessori Vereniging

Een begrippenlijst om netwerk overstijgend van en met elkaar
te leren

Versie 15 december 2025

Klankbordgroep en schrijvers

Erica Geers, Irma Pieper, Baile van der Plas, Rog r Dijk, San van Donselaar, Esther Pelgrom en Nina Bartray

Procesbegeleiders en schrijvers

Berni Drop en Myrthe van den Blink

Inhoud

Gemeenschappelijke taal Nederlandse Montessori Vereniging	1
Een begrippenlijst om netwerkoverstijgend van en met elkaar te leren	1
Inleiding	3
Begrippenlijst gemeenschappelijke taal NMV	5
Alle begrippen op een rij	5
Observerende houding	6
Vrijheid in gebondenheid	7
Uitgestelde aandacht	8
Kosmisch onderwijs en opvoeding	9
Veilig	11
Voorleven	12
Sociaal leren	13
Controle van de fout	14
Vrije 'werk'keuze	15
Aandachtstafel	16
Voorbereide Omgeving	17
Instructietafel	19
Gevoelige Periode	20
Normalisatie en socialisatie	21
Stilteles	22
Binnen en Buiten leren	23
Pedagogische grondhouding	24
Montessoriopvoeding	25
Groepsles	26
Volg het kind / Volg de leerlingen	27
Help mij het zelf te doen	28
Subjectificatie, socialisatie en kwalificatie	29
Vredeseducatie	30
Het rondemodel - inhoudelijk	31
Het rondemodel – organisatie	32
Heterogene groepen / dakpanklassen	33
Intellectuele wandeling	34
Overige begrippen: verschil regulier en montessori geduid	35
Doorlopende leerlijn	35
Evalueren (leren reflecteren)	35

Inleiding

De bedoeling

Vanuit het NMV is er de behoefte en het doel uitgesproken om te werken aan gezamenlijke, overkoepelende taal die het werken vanuit de visie van Maria Montessori ondersteunt. In dit project zijn we daarom op zoek gegaan naar overkoepelende taal waar de verschillende netwerken (0-12 en 12-18) zich in herkennen en mee kunnen verbinden. De overkoepelende taal (paraplu) doet geen afbreuk aan reeds bestaande taal in de netwerken.

Hiernaast is het goed om te benadrukken dat deze begrippenlijst niet voortkomt uit een onderzoeksmatig proces vanuit literatuur, maar een weergave en beschrijving is van de taal die we dagelijks gebruiken in ons montessorionderwijs. Natuurlijk heeft het zijn wortels in het montessorigedachtegoed. Ons streven is dat de lijst jaarlijks geëvalueerd, bijgewerkt en aangevuld kan worden. Deze begrippenlijst is geen definitief product. We zien de komende jaren als een iteratief proces waarin de wederzijdse afhankelijkheid tussen de netwerken wordt ondersteund.

We hebben hiermee het doel elkaar makkelijker en beter verstaan, zodat het samen leren en onderzoeken verstevigd kan worden binnen en tussen de netwerken. We gingen in dit project opzoek naar de gemeenschappelijke taal die de vereniging en dier scholen kan gaan helpen, op verschillende niveaus. Taal die ons helpt bij het:

- *Professionaliseren van onze mensen*
- *Ondersteunen van ouders in opvoeden*
- *Expliciet maken waar wij voor staan en wie we zijn naar buiten toe (bijv. als school in een grotere niet M-stichting)*

Dit betekent dat we ons continu bewust zijn geweest dat we met deze taal ook de taal van buiten (zoals ouders) spreken. Bovenstaande opdracht en bedoeling heeft de klankbordgroep omgezet in de volgende uitgangspunten:

- De begrippenlijst nodigt uit tot en biedt ruimte voor dialoog.
- We focussen ons op die begrippen die gemeenschappelijk in (het liefst) alle ontwikkelfasen van het kind/de leerling passen: de paraplu.
- We kiezen voor deze eerste lijst begrippen die zowel overkoepelend zijn, als ook specifiek Montessori.
- We werken niet in uitwerkingen voor po en vo, maar met een uitwerking naar ontwikkelfasen: 0-6, 6-12, 12-18. Deze koppelen we aan de verschijningsvormen.
- We willen dat dit uiteindelijk een lijst wordt die zoveel mogelijk van bronnen is voorzien. Vooralsnog heeft dit niet de prioriteit. Uiteindelijk kan deze lijst ook steeds meer aangevuld worden met bronnen.
- We onderzoeken, waar mogelijk, wat de werkende principes onder de taal/het begrip is, om op deze manier vanuit het werkende principe naar de uitwerking in de verschillende ontwikkelfasen van het kind/de leerling te kunnen kijken.
- We beschrijven de begrippen die specifiek montessori zijn uitgebreid middels een eenduidig format. Begrippen die ook in het reguliere onderwijs worden gebruikt, maar binnen montessori een andere of specifieke lading of bedoeling hebben, hebben vooralsnog een kortere beschrijving gekregen in het laatste onderdeel van deze begrippenlijst waar het verschil tussen reguliere en montessorionderwijs wordt geduïd. In een eventuele doorontwikkeling van deze lijst, kunnen deze begrippen ook volledig uitgewerkt worden om de montessorigelaagdheid nog beter te duiden.

De projectgroep

Het project is gestart in door Myrthe van den Blink en Berni Drop. Zij zijn gevraagd om als projectleiders, procesbegeleiders en schrijvers op te treden in dit project. Om hun opdracht goed te kunnen vervullen, hebben zij een klankbordgroep opgericht. Dit is een rijke vertegenwoordiging uit de netwerken 0-12 en 12-18 geworden. De klankbordgroep is in verschillende samenstellingen een aantal keer live en online samengekomen. In deze sessies hebben zij ontworpen, een schoolbezoek afgelegd, geschreven, meegedacht en regelmatig feedback en feedforward gegeven. Onze dank gaat dan ook uit naar deze leden, te weten: Erica Geers, Irma Pieper, Baile van der Plas, Rog r Dijk, San van Donselaar, Esther Pelgrom en Nina Bartray.

Het format

Aan de start van het project hebben we een format ontworpen. Dit format hebben we gebruikt om de begrippen te beschrijven. Hieronder lichten we de verschillende onderdelen van het format toe.

Het begrip	
Overeenkomstig	Hier noteren we begrippen die raken aan of een sterke overeenkomstigheid hebben met een ander montessoribegrip.
Beschrijving	Hier wordt het begrip beschreven. De gehele lading van het begrip wordt gepoogd in maximaal vijf zinnen te beschrijven.
Werkend principes	Hier worden de belangrijkste werkende principes beschreven. Werkende principes (ook wel mechanismen genoemd) bij leerinterventies verwijzen naar die specifieke processen die ervoor zorgen dat een gewenst effect optreedt. Als voorbeeld: We weten dat het creëren van urgentie de motivatie vergroot. Door leerlingen te laten werken vanuit een praktijkprobleem vergroten we de urgentie en hiermee beogen we ook de motivatie voor het leren rondom dit praktijkprobleem te vergroten.
Mogelijke verschijningsvormen	Hier worden een aantal verschijningsvormen opgenomen: hoe kan dit er in de praktijk uitzien? Als passend, worden de verschijningsvormen gekoppeld aan de ontwikkelfase (0-6, 6-12, 12-18). Als er geen ontwikkelfase wordt benoemd, dan geldt dit voor alle fasen.
Bron / citaat	Primaire, secundaire bronvermelding of een citaat wordt opgenomen als mogelijk.

Taalafspraken

Voor deze begrippenlijst hebben we een aantal taalafspraken gemaakt. We gebruiken de volgende termen in onze tekst:

- Medewerker: voor alle professionals in ons onderwijs: docent, leraar, leerkracht, onderwijsassistent etc.
- Kind/leerling: we gebruiken dus continu zowel kind als leerling in de tekst, waarbij we altijd eerst kind en daarna leerling benoemen
- Instelling: voor school
- Zij: waar zij staat, kan je ook hij, die of hen lezen.

Begrippenlijst gemeenschappelijke taal NMV

Alle begrippen op een rij

Deze eerste versie van de begrippenlijst 'gemeenschappelijke taal NMV' omvat 25 uitgewerkte gemeenschappelijke begrippen volgens het format. Hiernaast zijn er nog drie begrippen uitgewerkt in het format die nog niet overeenkomstig zijn vanuit het po naar het vo. We hebben een start gemaakt deze te beschrijven, omdat het kan gaan helpen deze begrippen en werkwijzen in het vo te introduceren. Als laatste nog twee begrippen waar het verschil in betekenis en uitvoering tussen regulier en montessorionderwijs is beschreven. Dit betekent dat er uiteindelijk 29 begrippen zijn beschreven om samen met elkaar in gesprek over te gaan met het doel van en met elkaar te leren:

1. Observerende houding
2. Vrijheid in gebondenheid
3. Uitgestelde aandacht
4. Kosmisch onderwijs en opvoeding
5. Veilig
6. Voorleven
7. Sociaal leren
8. Controle van de fout
9. Vrije 'werk'keuze
10. Aandachtstafel
11. Voorbereide Omgeving
12. Instructietafel
13. Gevoelige Periode
14. Normalisatie en socialisatie
15. Stilteles
16. Binnen en Buiten leren
17. Pedagogische grondhouding
18. Montessoriopvoeding
19. Groepsles
20. Volg het kind
21. Help mij het zelf te doen
22. Subjectificatie, socialisatie en kwalificatie
23. Vredeseducatie
24. Het rondemodel - inhoudelijk
25. Het rondemodel – organisatie

Niet overeenkomstig, wel helpend voor het gesprek met elkaar

26. Heterogene groepen/ dakpanklassen
27. Intellectuele wandeling

In beschrijving vooralsnog gefocust op verschil regulier onderwijs en montessorionderwijs

28. Doorlopende leerlijn
29. Evalueren (leren reflecteren)

Observerende houding	
Overeenkomstig	Ronde model, grote en kleine ronde, uitzoomen, dialoog met het kind/de leerling en volg het kind/de leerling.
Beschrijving	Aandachtig en oordeelvrij vanuit een nieuwsgierige blik en onderzoekende houding kijken om de ander te leren kennen en te vertragen als medewerker. Met het doel het kind/de leerling, de groep echt te zien en te leren kennen.
Werkend principes	1. door te observeren krijgt de medewerker informatie over het kind/de leerling en kan daardoor beter aansluiten bij de zone van de naaste ontwikkeling van het kind/de leerling, je ziet wat een kind/leerling doet, hoe een kind/leerling praat, waar een kind/leerling behoefte aan heeft. 2. door te observeren krijgt de medewerker informatie over de groep en kan daardoor beter aansluiten bij de zone van de naaste ontwikkeling van de groep. 3. door te observeren kun je ervaren en/of registeren of ingezette interventies effect hebben. 4. door te observeren kun je zien hoe je de voorbereide omgeving nog meer kunt afstemmen op de behoefte van het kind/de leerling of de groep. 5. wanneer je meer weet over de ander, wordt de betrokkenheid groter. Met observeren versterk je de relatie. Hoe meer je weet, hoe meer je wilt weten.
Mogelijke verschijningsvormen	De medewerker laat in haar houding zien dat zij observeert. De kinderen/leerlingen oefenen in het reageren op basis van eigen observaties. Het symbool <i>observatie</i> is zichtbaar in de groep op een centrale plek en geeft (naast de houding van de medewerker) het signaal dat hier nu aandacht voor is. Medewerker zit of staat op wisselende centrale plekken waar zij zicht heeft op dat wat zij wil observeren. Medewerker registreert op papier of iPad (middels format) haar bevindingen.
Bron / citaat	<i>“De leraar moet observeren en begrijpen, en niet oordelen. Zijn taak is om het kind te volgen in plaats van hem zijn eigen wil op te leggen.”</i> — Maria Montessori, <i>The Montessori Method</i> (1912) <i>“De eerste taak van de opvoeder is niet om te onderwijzen, maar om te observeren. Alleen door observatie kan hij het kind leren kennen en hem helpen in zijn ontwikkeling.”</i> — Maria Montessori, <i>De Methode Montessori</i> (oorspr. <i>The Montessori Method</i>, 1912)

Vrijheid in gebondenheid	
Overeenkomstig	Autonomie, vrije (werk)keuze, voorbereide omgeving en vredeseducatie
Beschrijving	Vrijheid zonder gebondenheid is geen ruimte maar leegte. In leegte kan een kind/leerling zich niet ontwikkelen. De gebondenheid (in tijd, ruimte, uitkomst, leerdoel, sociale setting) bepaalt de ontwikkelruimte. Hoe meer een kind/leerling al weet, begrijpt en kan, hoe minder gebondenheid er nodig is om zich te kunnen blijven ontwikkelen. Kinderen/leerlingen ontwikkelen zich in vrijheid door zich verbonden te voelen met de mensen om zich heen. Vanuit vrijheid leren ze rekening te houden met de ander.
Werkend principes	1. Als een kind/leerling nog niets weet, kan het ook geen vrije (werk)keuzes maken. Die ruimte komt met de kennis/ervaring/het begrip. 2. het gaat hier om moeilijke vrijheid, daar waar socialisatie en persoonsvorming elkaar raken. Een kind/leerling moet leren en uitgenodigd worden om er voor te kiezen zichzelf te laten zien (binnen de groep) en zijn vrijheid te laten begrenzen, omdat we onderdeel zijn van een groter geheel. 3. Ruimte ontstaat door de kaders van het speelveld te expliciteren. Hierdoor kunnen kinderen/leerlingen vrije keuzes (vrijheid) binnen bepaalde kaders (gebondenheid).
Mogelijke verschijningsvormen	Langdurige, ononderbroken zelfstandige werktijd, waarbij het kind/leerling beredeneerde keuze kan maken met behulp van het doelenboekje (kind/leerlingdoelen) (6-12) Werken met onderzoeksvragen (kader is het thema) (6-18)) Maatschappelijke projecten, vrije keuze binnen bepaalde projecten (12-18) Kinderraad (6-12) en leerlingenraad (12-18)
Bron / citaat	Biesta: een kind/leerling leert vanuit de vrijheid die er is om ruimte in te nemen en tegelijkertijd zich te voegen. <i>“Vrijheid is niet het recht om alles te doen wat men wil. Vrijheid betekent het vermogen om zichzelf te beheersen en te kiezen voor wat juist is.”</i> — Maria Montessori, <i>De Methode Montessori</i> (oorspr. <i>The Montessori Method</i>, 1912) Verbeter de wereld, begin bij de opvoeding. Winter, M. (2020)

Uitgestelde aandacht

Overeenkomstig	Help me het zelf te doen, zelfstandigheid, observerende houding, zelfregulatie en 'voorbereide omgeving'.
Beschrijving	Uitgestelde aandacht betekent dat je het kind/de leerling de kans geeft om zelf tot leren te komen (binnen een taak). Leren is namelijk een eigen activiteit van het kind. Door uitgestelde aandacht lossen we het niet op voor het kind, maar leren we hen zelf verantwoordelijkheid te nemen. Als medewerker observeer je het kind/de leerling en richt je ondersteuning in n.a.v. het leergedrag van de leerling. Je laat ze een periode zelfstandig werken waardoor ze de kans krijgen om gerichte vragen te stellen, eerst aan een andere kind/leerling, en/of feedback te krijgen (gekoppeld aan een vraag van de medewerker) op hun leermodus, hun leervaardigheden en/of hun leerresultaat.
Werkend principes	1. Kinderen/leerlingen leren beter en gemotiveerder wanneer ze zelf eigenaar zijn van hun leerproces. Door hen te leren niet direct de hulp van medewerker te vragen, leren we hen zelfstandiger en meer eigenaarschap te ontwikkelen over hun leerproces. Om actief te leren, is het belangrijk de leerling de kans te geven verantwoordelijkheid te kunnen nemen over het eigen leerproces. 2. Leren is een activiteit van het kind/de leerling zelf. Door als medewerker het niet op te lossen voor het kind, leren we hen verantwoordelijkheid te nemen en bijvoorbeeld hulp te vragen aan andere kinderen. 3. Uitgestelde aandacht kan ingezet worden als er een goed voorbereide omgeving is (zoals een doelenboekje). Door uitgestelde aandacht in te zetten, heeft de medewerker de ruimte om te observeren en dan kunnen we beter aansluiten bij de ontwikkelfase van het kind/de leerling.
Mogelijke verschijningsvormen	Grote ronde en kleine ronde (0-18) In heterogene groepjes zitten, zodat het kind/de leerlingen elkaar kunnen helpen (0-18) Vrijheid van bewegen in de ruimte (0-18) Het blokje (groen en rood vlak) (6-12) Planners, doelenboekje, takenboekje, periodewijzers (6-18)
Bron / citaat	Scharmer, de U-theorie <i>"De eerste stap was de verschijning van een fenomeen dat mij als een openbaring toescheen: de polarisatie van de aandacht. Een kind, dat tot dan toe van het ene naar het andere object dwaalde, bleef opeens geconcentreerd bezig met één activiteit, met een zodanige intensiteit en gedurende zó lange tijd, dat het voor ons een nieuw gezichtspunt op de kinderlijke ziel opende."</i> — Maria Montessori, <i>Het Ontdekkingsvermogen van het Kind</i> (oorspr. <i>The Discovery of the Child</i>, 1948)

Kosmisch onderwijs en opvoeding

Overeenkomstig	Vredeseducatie, voorleven, gevoelige periode, sociaal leren, binnen en buiten leren
Beschrijving	Kosmisch onderwijs is het gedachtegoed dat tot uiting komt in hoe een kind/leerling in het leven zou kunnen staan. We nodigen het kind/de leerling uit om vol verbazing en nieuwsgierig naar haar omgeving en naar elkaar te staan. Kosmisch zit in opvoeding en onderwijs. Vanuit verwondering/nieuwsgierig zijn, komen tot leren is de basis. Ten dienste van een autonoom leven in relatie tot de bredere omgeving en je verantwoordelijk weten voor de aarde waar we op wonen. Het gaat erom hoe je als volwassene, jonge mensen ondersteunt in hun wordingsproces tot eerlijke en rechtvaardige burgers. Volwassenen hebben de verantwoordelijkheid om de omstandigheden te creëren die kinderen in staat stellen om in vrede met zichzelf en hun wereld te leven en een actieve bijdrage te leveren aan de vraagstukken van hun tijd. We nodigen kinderen/leerlingen uit om met opgedane kennis verantwoordelijkheid te nemen voor elkaar en de wereld om hen heen door te scheppen en creëren. Dit om in verbinding te zijn met elkaar en de wereld om hen heen. Zoals Maria Montessori ook wel zei: kinderen/leerlingen zijn de bouwers van de toekomst.
Werkend principes	1. Door kosmisch onderwijs ontdekken kinderen/leerlingen wie ze zijn en hoe zij moeten zorgen voor elkaar en de omgeving. Dit stimuleren we onder andere door hen te laten leren met en in de wereld, o.a. middels levensechte opdrachten. 2. Door kosmisch onderwijs komen kinderen/leerlingen vanuit hun nieuwsgierige houding d.m.v. onderzoek tot bewustwording en leren. 3. Door de creativiteit van elk kind/leerling te stimuleren, helpen we ze hun eigen scheppende kracht te kennen, herkennen en in te zetten.
Mogelijke verschijningsvormen	Leren vanuit en met de eigen wereld: eigen plantje, eigen onderzoeken, eigen opdrachtgever, challenges Persoonsvorming en socialisatie, ik ben, ik heb, ik kan en ik wil nog leren dat... Kosmische lessen (vanuit en met behulp van: de global goals, wereldoriëntatie, digitale geletterdheid, cultuur, scheppen in combinatie met rekenen, taal, Engels etc.). In de onderbouw bieden we de echte wereld aan als voorbereiding op het kosmisch onderwijs in midden- en bovenbouw. Dit gaat veelal op een zintuiglijke manier omdat kinderen al hun zintuigen gebruiken om de nieuwe kennis tot zich te nemen (0-6).

	Wellevendheidslesjes (0-12 jaar) De kinderen stappen in hun tijdmachines en raketten en gebruiken hun verbeeldingskracht om op alle mogelijke plekken en in alle verschillende tijdzones terecht te komen. Ze ontdekken op een bredere en diepere laag (6-12). Vakoverstijgende projecten met een sterke maatschappelijke connotatie en een accent op vorming (12-18). Begeleiding door ontwikkeling executieve vaardigheden. scaffolding, vrienden worden met de fout (12-18) Leerlingen verzamelen bewijzen (werken aan het plusdocumenten) die laten zien hoe zij zich ontwikkeld hebben in de drie brede doelen: zelfstandigheid, creativiteit, maatschappelijkheid (12-18)
Bron / citaat	“Het doel van kosmisch onderwijs is het kind het gevoel te geven dat het deel uitmaakt van een grotere orde — dat het ertoe doet.” M. Montessori; <i>To Educate the Human Potential</i> (1948) <i>"De vooruitgang van de mensheid en de vrede van de wereld ligt in zijn of haar handen." "Het individu kan zich niet ontwikkelen zonder de samenleving en er is geen samenleving zonder het individu." Maria Montessori, 1978</i>

Veilig	
Overeenkomstig	Autonomie, sociaal leren, vertrouwen en vrijheid in gebondenheid
Beschrijving	Veilig is een basisvoorwaarde in het montessorionderwijs en opvang om tot leren te komen. De leeromgeving moet veilig genoeg zijn om te leren op het niveau van persoonsvorming, socialisatie, en kwalificatie. Veiligheid gaat hand in hand met voorspelbaarheid. Voorspelbaarheid is onderdeel van de kaders die nodig zijn voor de vrijheid. Leren is a priori onveilig (spannend), dus is er pedagogische en organisatorische (voorbereide omgeving) veiligheid nodig. Een veilig leerklimaat geeft ruimte voor experimenten en helpt om van fouten te leren, successen te vieren, te reflecteren, te evalueren en elkaar feedback te geven.
Werkend principes	1.achter elk storend gedrag leeft een verlangen: een verlangen naar autonomie, relatie en competentie. 2.de lerende kan alleen van de leerkuil leren wanneer er genoeg veiligheid is. 3.Bij leren hoort durven en risico's nemen, dat gebeurt binnen de zone van naaste ontwikkeling.
Mogelijke verschijningsvormen	Met de kinderen/leerlingen afspraken maken over het leerklimaat Dialogoafspraken maken: "je spreekt vrijmoedig, luistert openhartig, niemand heeft het monopolie op de waarheid, je bent verantwoordelijk voor het geheel en je eigen veiligheid" (6-18) Kinderraad (0-12) en leerlingenraad (12-18) Vertraagde weekgesprekken (0-12) en coachgesprekken (12-18)
Bron / citaat	Deep Democracy (J. Kramer, 2023) Zelfdeterminatie-theorie (Deci en Ryan & Luc Stevens)

Voorleven	
Overeenkomstig	Opvoeding, pedagogische grondhouding of houding van de medewerker, normalisatie en help mij het zelf te doen
Beschrijving	Voorleven doen we als medewerkers en als instelling op alle drie de aspecten van onze ontwikkelopdracht: 1. je modelleert (doet voor) de manier waarop een kind/de leerling leert (kwalificatie) 2. Je leeft voor in hoe je binnenwereld congruent is met je buitenwereld, hoe je als volwassene doorgaand leert te leven in balans met je innerlijke stem en verantwoordelijkheid neemt voor je eigen reacties op het leven (personificatie) 3. je leeft voor én normeert hoe we met elkaar omgaan en hoe jij daar als individu een bijdrage aan kan leveren (socialisatie). In heterogene groepen verwachten we dat de kinderen/leerlingen ook aan elkaar voorleven hoe we ons kunnen ontwikkelen, we ons zelf kunnen worden én we de omgang met anderen vormgeven.
Werkend principes	1. Als medewerker ben jijzelf ook een kind/leerling in jouw groep. Je ontwikkelt jezelf ook doorlopend en bent daarom ontvankelijk voor feedback. 2. We zijn niet gelijk maar wel gelijkwaardig aan onze kinderen/leerlingen 3. Door te zeggen wat we doen en te doen wat we zeggen, leven we zowel als individu als collectief voor. (School-)afspraken zijn voor medewerkers niet anders dan voor kinderen/leerlingen (bv t.a.v. eten en drinken in de les, binnen is beginnen, telefoongebruik e.d.). Wellevendheidslesjes worden gegeven om te laten zien wat je verwacht.
Mogelijke verschijningsvormen	De medewerker ondertitelt haar gedrag telkens, maakt het leren zichtbaar. Binnen is beginnen, iedereen is op tijd in de les en kan aan de slag gaan. Medewerkers houden zich aan dezelfde regels als de kinderen/leerlingen. Het leren van de werkelijkheid in de instelling door bijvoorbeeld de kantine te runnen en plantje te verzorgen. Kinderen/leerlingen noemen de medewerker bij de voornaam.
Bron / citaat	Biesta (2011) <i>“De opvoeder moet zichzelf voorbereiden; hij moet proberen zichzelf te verbeteren, zodat hij een voorbeeld kan zijn voor het kind. Het kind leert meer door wat wij doen dan door wat wij zeggen.”</i> — Maria Montessori, <i>De Methode Montessori</i> (oorspr. <i>The Montessori Method</i>, 1912)

Sociaal leren	
Overeenkomstig	Vrijheid in gebondenheid, groepsles en heterogene groepen
Beschrijving	Leren is niet (alleen) een individueel proces, leren en ontwikkelen ontstaan in de dialoog en middels samenwerkend leren. We geloven in de kracht van collectieve intelligentie, dat we samen meer weten en leren: de som der delen. Taakaanvaarding is een essentieel onderdeel van het sociaal leren: het besef dat het werken in een gemeenschap een persoonlijke verantwoordelijkheid met zich meebrengt voor de afzonderlijke leden daarvan (<i>positieve wederzijdse afhankelijkheid</i>). Daarnaast is sociaal leren ook van belang in de socialisering ten behoeve van de sociale ontwikkeling en personificatie van het kind/de leerling.
Werkend principes	1. als er samen wordt geleerd, zijn er verwachte voordelen zoals het beter kunnen expliciteren van wat geleerd wordt en het actief met elkaar leren. 2. samenwerkend leren helpen kinderen/leerlingen om te leren omgaan met anderen, te delen, om de beurt te doen en samen te werken aan een gemeenschappelijk doel. 3. In het sociaal leren organiseren we een vorm van heterogeniteit om het leren van en met elkaar te stimuleren.
Mogelijke verschijningsvormen	Binnen heterogene groepen die er voor zorgen dat kinderen/leerlingen elkaar kunnen ondersteunen in het leren (0-12). WIJS (wij, ik, jij en samen) (0-12) Kinderen/leerlingen zitten in groepen in de klas (0-18) Kinderen/leerlingen participeren vanaf het begin in de keuzes en uitwerking die gemaakt worden rondom hun leef-, leer- en werkomgeving, bijv. leerlingenraad, mr en meewerken in de kantine (6-18) Binnen heterogene jaargroepen (12-18) wordt er middels samenwerkend leren gezamenlijk gewerkt aan een opdracht (12-18). We richten de opstelling van tafels zo in dat ze Samen Leren ondersteunend wordt door bijvoorbeeld 1-3-5 of een 2-4-6 opstelling (12-18)
Bron / citaat	Sociaal leren (Bandura) Samenwerkend leren (Ebbens en Ettekhoven) “Discipline vormt hand in hand met individuele vrijheid de voornaamste factor van sociale vooruitgang” (Montessori, 1953).

Controle van de fout	
Overeenkomstig	Zelfstandigheid, zelfverantwoordelijkheid en evalueren (reflecteren)
Beschrijving	Kinderen/leerlingen ontdekken zelfstandig wanneer zij een fout maken. Zij worden (bij de materialen) uitgenodigd om het nog een keer te proberen. Kind/leerling ontdekt in dialoog met de medewerker wat er nog verbeterd kan worden. Controle van de fout geeft de mogelijkheid tot directe feedback, en kan hierbij onafhankelijk van de persoon zijn / worden gegeven, vanuit objectiviteit.
Werkend principes	1. Door controle van de fout bij het (zintuiglijk) materiaal worden kinderen/leerlingen uitgenodigd het nogmaals te doen en te experimenteren. 2. Door zelf na te kijken worden kinderen/leerlingen uitgenodigd het nogmaals te doen en zelf te bepalen of ze nog instructie nodig hebben of zelf de 'fout' kunnen ontdekken 3. Door zelf na te kijken blijven kinderen/leerlingen eigenaar en is het aan hen te besluiten wat een vervolgstap kan zijn.
Mogelijke verschijningsvormen	Er zit een opbouw in verschijningsvorm in de controle van de fout: 1. mechanisch 2. visueel (antwoordenkaart) 3. controle door een ander 4. beredeneren Controle van de fout zit veelal in het (zintuiglijk) materiaal, herhalen en oefenen staat hierdoor centraal (0-6) Controle van de fout zit in het zelfstandig nakijken (6-18) Controle van de fout met behulp van nakijkmateriaal op de taken die verricht moeten worden. Dit gebeurt regelmatig bij een taak dan bij een complexere opdracht. Doordat een leerling delen van de opdracht zelf kan corrigeren, kunnen ze langer zelfstandig doorwerken (12-18)
Bron / citaat	

Vrije 'werk'keuze	
Overeenkomstig	Autonomie en vrijheid in gebondenheid
Beschrijving	Vrije keuze betekent dat onze kinderen/leerlingen, binnen gestelde kaders van de medewerker, keuzes krijgen. Volgens Maria Montessori leren kinderen/leerlingen beter als zij de kans krijgen om zelf te kiezen en te ontdekken. Op een montessori-instelling leert een kind/leerling zoveel als mogelijk binnen de gegeven (sociale) setting daarom op haar eigen manier, passend bij haar eigen mogelijkheden en op eigen niveau. Een montessorileerkracht begeleidt leerlingen in de opbouw naar steeds zelfstandiger te leren en werken (zone van naaste ontwikkeling), door passende structuren, feedback en ruimte te bieden. Vrijheid zonder begeleiding is geen vrijheid, maar verlating. Vrije werkkeuze is dus niet vrijblijvend, maar een pedagogisch middel om autonomie, zelfregulatie en eigenaarschap doelgericht te ontwikkelen.
Werkend principes	1. door het geven van vrije keuze vergroten we de (intrinsieke) motivatie van de kinderen/leerlingen. 2. door het leren maken van eigen keuzes, vergroten we de zelfstandigheid (brede montessoridoelen) van de kinderen/leerlingen. 3. door kinderen/leerlingen vrijheid te geven, stimuleren we zelfregulatie. Maria Montessori noemde dit de ontwikkeling van de wil.
Mogelijke verschijningsvorm	Kinderen/leerlingen kiezen hun eigen werk, bepalen hun eigen werktempo en manier van verwerken. Sommige kinderen worden daarin meer gestuurd door de medewerker dan andere kinderen/leerlingen. Kinderen/leerlingen mogen kiezen met welk werkje zij gaan starten (0-12) Kinderen/leerlingen krijgen binnen een nieuw project keuze in wat ze gaan onderzoeken en in welke vorm zij hun resultaten presenteren. Hierbij is het van belang dat zij de begeleiding krijgen die bij hun <i>zone van naaste ontwikkeling</i> past (12-18)
Bron / citaat	Zelfdeterminatietheorie (Deci en Ryan en Stevens) <i>“Er is vrijheid tot handelen, vrijheid tot denken, vrijheid tot samenspel, vrijheid tot bewegen. Door kinderen/leerlingen vrijheid te bieden kan de wilsontwikkeling plaatsvinden en leren kinderen/leerlingen vanuit intrinsieke motivatie. Alleen een kind/leerling dat voelt wat hij nodig heeft voor zijn oefening en verdere ontwikkeling van het innerlijk leven kan waarlijk vrij kiezen” (Montessori, 1937).</i>

Aandachtstafel	
Overeenkomstig	Voorbereide omgeving, Kosmische les, Keuze, Vakoverlappend
Beschrijving	De aandachtstafel is een inspiratietafel. Hier is zichtbaar welk onderwerp centraal staat in de groep, meestal is het een kosmisch onderwerp. Op de tafel staan materialen, die het kind/leerling uitdagen tot onderzoek, tot het doen van ontdekkingen, en die verwondering oproepen. De tafel is nooit te vol, wel altijd mooi. Kinderen/leerlingen en medewerkers zorgen voor de vulling van de tafel. Er zijn verschillende verwerkingen vanuit verschillende vakgebieden op verschillende niveaus passend bij gevoelige periode.
Werkend principes	1. Montessori spreekt over de polarisatie van de aandacht. Dat wil zeggen: we richten de aandacht van de kinderen/leerlingen op een dusdanige wijze dat aandacht gestuurd wordt, geprikkeld en vooral: vastgehouden. Polarisatie van de aandacht is dus het doel dat we met de aandachtstafel willen bereiken. 2. Door het werken met een aandachtstafel worden kinderen/leerlingen geïnspireerd zich te verdiepen in een onderwerp. De medewerker reikt iets aan en een kind/leerling heeft een keuze waarin het zich verder wil verdiepen en op welke manier. 3. De aandachtstafel biedt een kind/leerling de mogelijkheid om het onderwerp op een holistische manier te zien/benaderen (alles hangt met alles samen). Er moet een variatie aan verwerkingsvormen zijn voor de kinderen/leerlingen.
Mogelijke verschijningsvormen	De aandachtstafel staat klaar waardoor de kinderen/leerlingen als ze in de klas komen nieuwsgierig worden naar de les die gegeven gaat worden. Er liggen verschillende inspiratieplaten, boeken, verwerkingen klaar. De aandachtstafel is er altijd voor een afgebakende (korte) periode. Kinderen/leerlingen maken zelf een keuze waarmee ze willen gaan werken. Kinderen/leerlingen en medewerkers kunnen de aandachtstafel inrichten. De aandachtstafel verandert gaandeweg het kosmisch onderwerp. (0-12) Voorbeelden van onderwerpen van de aandachtstafel: Appel Herfsttafel Ontstaan van het leven op aarde Maori's Duurzaamheid in de stad
Bron / citaat	

Voorbereide Omgeving	
Overeenkomstig	Volg de leerling, Laat je woorden geteld zijn, Coachen en begeleiden, Decentraliseren, Autonomie, Keuzevrijheid, Vrijheid in Gebondenheid, Instructietafel en Observatie
Beschrijving	De voorbereide omgeving is een containerbegrip voor een aantal significante processen in de montessorileeromgeving, waartoe alles behoort wat OOP en OP doen ter voorbereiding van het onderwijs aan de kinderen/leerlingen. Het uitgangspunt is dat de vrijheid ontworpen is en de gebondenheid dragend is voor het ontwikkelproces. Er is ruimte voor het individuele en gemeenschappelijke leerproces. Procesbegeleiding, inspiratie, instructie en borging zijn meegenomen.
Werkend principes	1. De voorbereide omgeving biedt de kinderen/leerlingen de ruimte om zelfstandig of samen aan het werk te gaan, controle van de fout, waar mogelijk, uit te voeren en te evalueren. De medewerker kan door de inrichting van de leeromgeving ruimte scheppen voor het werken met de instructietafel, begeleiden aan de tafel, observeren en andere pedagogische interventies die de vrijheid (waar, wat, hoe, wie) begeleidt in een gebonden (vorbereide) omgeving. 2. De voorbereide omgeving is dynamisch en biedt op die manier het kind/de leerling de mogelijkheid al zijn functies te ontwikkelen. 3. De voorbereide omgeving sluit aan bij de ontwikkelingsfase van het kind/leerling, en stuurt hierbij ook het leren van het kind/de leerling.
Mogelijke verschijningsvormen	De (vrijwillige) medewerkers als voorbereide omgeving Professionalisering Persoonlijke ontwikkeling als pedagoog Begeleidingskunde Voorleven (bijv. met smartphone gebruik) De leeromgeving als voorbereide omgeving Het lokaal De klasindeling Faciliteiten op de gang en in de omgeving Leer- en studieomgeving Werkplekken in de school Plein, tuin en 2km² om de school Het montessorimateriaal als voorbereide omgeving zoals bijvoorbeeld Montessoritaak / -werkjes Keuzeopties Lessen

	Projecten Kosmische les en aandachtstafel De randvoorwaardelijk voorbereide omgeving zoals bijvoorbeeld Roosters Lokaal inrichting Faciliteren van zaken rondom de school Netwerk met derden Financiën
Bron / citaat	

Instructietafel	
Overeenkomstig	Werkperiode, Rondgang/ronde, Observeren, Volg het kind, Heterogene groepen
Beschrijving	De instructietafel wordt gebruikt om aan een groepje kinderen/leerlingen een lesje/instructie te geven tijdens de werkperiode (de rest van de groep is zelfstandig aan het werk). Na de instructie kunnen de kinderen weer zelfstandig verder werken.
Werkend principes	1. Kinderen/leerlingen die op hetzelfde moment toe zijn aan dezelfde instructie kunnen in groepsverband een lesje aangeboden krijgen, terwijl andere kinderen/leerlingen zelfstandig door kunnen werken. 2. Volgen van een leerling/kind en de mogelijkheden hierop te differentiëren worden gecreëerd en uitgevoerd middels de instructietafel. Decentrale aanpak van instructie biedt ruimte om op verschillende niveaus of tempo het leerproces te doorlopen. 3. Het gebruik van de instructietafel biedt veel mogelijkheden tot formatief handelen, waardoor er het kind/de leerling en de medewerker meer zicht en grip krijgt op het leerproces en de voortgang in de ontwikkeling.
Mogelijke verschijningsvormen	De instructietafel kan door de medewerker worden gebruikt om uitleg te geven. Dit kan ook door een kind/leerling worden gedaan, waar het kind/leerling haar peers uitleg geeft over een bepaald onderwerp. Groepstafel op centrale plek in de klas Groepstafel buiten de klas, bijv. op de gang. Groepscoaching bij projecten binnen of buiten de klas (12-18)
Bron / citaat	<i>“Daar het doel van de school het bijbrengen van kennis is, is het noodzakelijk kinderen de middelen te geven deze kennis duurzaam te maken.”</i> Montessori in Van kind tot mens (2023).

Gevoelige Periode	
Overeenkomstig	Volg het kind/leerling, Voorbereide Omgeving, Executieve Vaardigheden en Valorisatie van de Persoonlijkheid
Beschrijving	Montessori zag de gevoelige periode als een biologisch verschijnsel binnen een ontwikkelingsfase van het kind/de leerling. In die periode boeien bepaalde dingen uit de omgeving het kind/de leerling zeer. De diepe interesse zet het kind aan tot activiteit en het kind/de leerling ontwikkelt bepaalde functies, verwerft nieuwe kennis en blijvende mogelijkheden. Door aandacht te schenken aan de gevoelige perioden, stimuleer je de natuurlijke ontwikkeling van een kind/leerling. De voorbereide omgeving schept ruimte aan deze gevoelige periode en de medewerker begeleidt vanuit de kennis van de gevoelige periode.
Werkend principes	1. Door te observeren ziet een medewerker in welke gevoelige periode een kind zit, zodat hier de aanpak en de voorbereide omgeving op aangepast kan worden. 2. Met de juiste onderwerpen, leerinhouden, in de juiste periode aanbieden, vergroot het “spons-effect” / hyperfocus van kind/leerling.
Mogelijke verschijningsvormen	0-3 > ‘geestelijk embryo’: voelen, tasten en zintuigen 3-6 > ‘bouwer van de mens’: orde en taal 6-9 > ‘verkenner’: cultuur, tijd en memoriseren 9-12 > ‘wetenschapper’: sociaal contact, moreel bewustzijn en abstraheren 12-15 > ‘sociaal organisator’: besef van eigenwaardigheid en rechtvaardigheidsgevoel 15-18 > ‘maatschappelijk werker’: verantwoordelijkheid nemen in de maatschappij, zelfreflectie en actief bijdragen aan verandering Je ziet het in de voorbereide omgeving, heterogene groepen en houding van de medewerker. De voorbereide omgeving is afgestemd op de periode van groei. Aandacht van de medewerker die vanuit kennis en observatie aansluit en prikkelt bij de gevoelige periode Aandachtstafels, open kasten, kaarten die op kindhoogte hangen en uitnodigen Mogelijkheid geven tot samenwerkend leren Participatie in de school als leer-, leef- en werkgemeenschap
Bron / citaat	Door het kind naar de nieuwe wereld De Methode Absorbent mind Vygotsky, zone van naaste ontwikkeling Erikson, de acht fases (de ontwikkelingsfilosofie) Jelle Jolles - Tienerbrein

Normalisatie en socialisatie	
Overeenkomstig	Volg het kind/de leerling, Voorbereide Omgeving, Executieve Vaardigheden, Valorisatie van de Persoonlijkheid, Wellevendheidslesjes.
Beschrijvin Als de zon schijnt blij ik daar echt voor	Normalisatie: een kind/leerling dat zich in vrijheid en in verbinding met de groep ontwikkelt. Normalisatie is naast een individueel proces, ook een belangrijk groepsproces waarbij onderlinge verschillen lijken weg te vallen. Kinderen/leerlingen leven en leren in harmonie met de groep. Alle bijzonderheden vallen weg. Het kind wordt onderdeel van de groep. Normalisatie is cultureel gebonden. Normalisatie is een voorwaarde voor socialisatie en is te bereiken door concentratie op werk dat een kind/leerling interesseert. Socialisatie is de verbondenheid van alle kinderen/leerlingen in een groep: Wie ben ik, wie ben ik ten opzichte van de groep? De eigenheid van ieder kind/leerling wordt gerespecteerd.
Werkend principes	1. Het is de kracht van de heterogene groep die een cohesiemaatschappij kan vormen. 2. wanneer je jezelf kent met je talenten dan kun je een waardevol onderdeel zijn van de groep. 3. In de mensvorming is het belangrijk ruimte te voelen, de eigen plek in te nemen en tegelijkertijd deze te laten begrenzen door de normen van de groep. (moeilijke vrijheid, Biesta) 4. Een genormaliseerde groep heeft vrijheid nodig: vrijheid van keuze, vrijheid van tempo en vrijheid van beweging.
Mogelijke verschijningsvormen	Wellevendheidslessen Normen en afspraken om samen te leven en te werken, en daarop te reflecteren Burgerschapsvorming en onderwijs Uitgedaagd worden iets te doen wat je nog net niet kunt of durft: zone van de naaste ontwikkeling. Denk ook aan theater, sport. Voorleven van volwassenen in de instelling Beslotenheid van de groep organiseren
Bron / citaat	Biesta (2011)

Stilteles	
Overeenkomstig	Uitgestelde aandacht, Eigenaarschap, Veilig, Vrijheid in gebondenheid.
Beschrijving	Een stilteles is een bewust moment waarin de medewerker de kinderen/leerlingen uitnodigt om samen stil te zijn en stilte te ervaren. Het doel is om kinderen/leerlingen bewust te maken van hun eigen lichaam en omgeving, innerlijke rust te vinden en aandacht te versterken. Dit gebeurt op een positieve, uitnodigende manier. Het effect is een serene rust, taakgerichte sfeer, groeien in zelfbeheersing en concentratie.
Werkend principes	1. Beleven van stilte zorgt voor het waarderen van stilte. 2. In een stilteles leren kinderen/leerlingen hun eigen bewegingen en geluiden volledig te beheersen 3. Tijdens een stilteles draait het om groepservaring, je kunt alleen samen stilte creëren, dit zorgt voor een gevoel van verbondenheid. Samen stilte maken doet een beroep op je zelfbeheersing en op het onderdrukken van je eigen impulsen en het schept een groepsgevoel.
Mogelijke verschijningsvormen	In stilte werken en achteraf reflecteren met medewerker. Door middel van verhalen, vertellingen en yogalessen (0-12). Door middel van mindfulness en yoga (12-18)
Bron / citaat	Altijd en overal Montessori

Binnen en Buiten leren	
Overeenkomstig	Gevoelige periode, voorbereide omgeving, observeren
Beschrijving	Binnen leren verwijst naar het innerlijke leerproces van het kind/de leerling, -het leren dat van binnenuit komt. Het gaat dan om intrinsieke motivatie en autonoom leren door zelf actief te zijn en ervaringen op te doen. Montessori geloofde dat kinderen/leerlingen een innerlijke drang tot leren hebben. Deze drang kan verder uitgedaagd en geprikkeld worden door externe invloeden (buitenleren) zoals aandragen van nieuwe kennis, sociale interactie, taal, regels etc. Aansluitend bij fase van ontwikkeling van het kind/de leerling, waargenomen door de observaties van de medewerker. In de begeleiding en didactisering van het montessorionderwijs versterken en beïnvloeden het binnen en buiten leren elkaar. De wereld is onze school.
Werkend principes	1. Leren komt van binnenuit: intrinsieke motivatie, de scheppende kracht van elk kind/de leerling is de motor 2. De omgeving voedt het leerproces: betekenisvolle contexten zijn essentieel 3. Binnen-en buitenleren versterken elkaar: balans en afstemming zijn cruciaal. 4. Montessori werkt vanuit de overtuiging dat het leren in de werkelijkheid de ontwikkeling van kinderen/leerlingen maximaliseert. Hiervoor halen we de werkelijkheid binnen en brengen binnen naar buiten.
Mogelijke verschijningsvormen	Excursies, werkbezoeken (buiten leren) Reflectie, kind of coachgesprekken met mentor (binnen leren) Global goals binnen leren) <i>Binnen leren (0-12)</i> Vrije werkkeuze met montessorimaterialen Zelfstandig werkplan/weektaak Plantjes in de klas/school verzorgen <i>Buitenleren (0-12)</i> Gastlessen van ouders of experts Door kinderen georganiseerde uitjes Toneelstuk maken Projecten (mijn wijk) Tuinen <i>Binnen leren (12-18)</i> Persoonlijke leerdoelen opstellen Keuzeprojecten en profielwerkstukken Global goals <i>Buiten leren (12-18)</i> Stages en maatschappelijke diensttijd Samenwerkingsprojecten met bedrijven/instellingen 'Eigen bedrijfje' oprichten zelf en of met een groep
Bron / citaat/citaat	"The environment must be rich in motives which lend interest to activity and invite the child to conduct his own experiences. " The absorbent Mind , pag 84

Pedagogische grondhouding	
Overeenkomstig	Help mij het zelf te doen, vertrouwen, observeren, coachen en begeleiden, voorleven
Beschrijving	De montessorimedewerker is 'de ontdekker van het kind'. De oproep van Montessori is om ons als onderzoekers op te stellen. We werken vanuit het vertrouwen dat de ontwikkelkracht er al is. Dit zit al in de kinderen/leerlingen die aan ons zijn toevertrouwd. Wij hoeven alleen nog te begeleiden om die eruit te halen. Daartoe onderzoeken wij wat een kind/leerling nodig heeft om de volgende stap in zijn/haar ontwikkelproces te kunnen maken en sluiten daarop aan. De leerkracht heeft in het ontwikkelen van een gezonde pedagogische grondhouding ook zelf steeds reflectief werk te doen over hoe wij bijdragen in dit proces en bijvoorbeeld hoe we omgaan met: • Oorzaak en gevolg, i.p.v. straffen en belonen • Groepsbegeleiding i.p.v. klassenmanagement • Volg de leerling i.p.v. volg de cijfers en het curriculum • Coach de groepsdynamiek i.p.v. de opdrachtuitvoering
Werkend principes	Door een pedagogische grondhouding aan te nemen zoals hier beschreven, kunnen we kinderen/leerlingen zoveel mogelijk stimuleren naar eigenaarschap en regie over hun eigen leren en leven: 1. Kijk en wacht af. Biedt geen hulp aan als die niet gevraagd wordt want dan ben je als volwassenen vrijwel zeker een onmiddellijk obstakel voor een kind/leerling om te leren. 2. Medewerker en kind/leerling in samenspraak. Al reflecterend, vragen stellend en diagnosticerend ontdek je wat dit kind nodig heeft. 3. Help het mij zelf te doen. Voordoen - samendoen - zelf doen. 4. Ga zorgvuldig om met het gebruik van formatieve en summatieve evaluatie. Maak gebruik van het reflectieve gesprek
Mogelijke verschijningsvormen	Tijd inplannen om in rust de werkende kind/leerling te observeren. Iets aanbieden wat in de zone van naaste ontwikkeling ligt om te observeren/praten over wat er gebeurt. Een kind/leerling zijn eigen ontwikkelplan/reflectie te laten schrijven/doen en hierover het gesprek voeren Systematisch gebruik maken van leerlingvolgsysteem. Mentorgesprek/kindgesprek (vertraagd weekgesprek)
Bron / citaat	De titel van een van haar boeken, citaten van <i>Osservare e aspettare</i> , citaat over cijfers geven,

Montessori opvoeding	
Overeenkomstig	Zelfstandigheid en autonomie, vrijheid in gebondenheid, gevoelige periode, kosmisch onderwijs, controle van de fout.
Beschrijving	Montessoriopvoeding is gebaseerd op idee dat kinderen/leerlingen van nature nieuwsgierig zijn, graag willen leren en zich het best ontwikkelen in een voorbereide omgeving die hun zelfstandigheid stimuleert. We helpen kinderen/leerlingen om hun eigen weg te vinden, in hun eigen tempo en vanuit hun eigen motivatie. Het gaat niet alleen om kennis maar om zelfstandigheid, zelfvertrouwen, het scheppende vermogen en sociale verantwoordelijkheid. Het gaat uiteindelijk over het vervaardigen van gezonde autonomie, vrijheid, verbondenheid en gebondenheid. De mens in balans met zijn eigen kracht, macht, kwetsbaarheid en verantwoordelijkheid. De mens samen en te midden van een grotere gemeenschap van mensen met een diep respect voor de ecologie en moeder aarde.
Werkend principes	1. De leeromgeving (groep/lokaal) is ingericht met speciaal ontwikkeld montessorimateriaal waarmee kinderen/leerlingen zelf kunnen ontdekken, oefenen en fouten verbeteren. Alles heeft een vaste plek wat rust en structuur geeft en het leren bevordert. 2. Kinderen/leerlingen kiezen (binnen grenzen) zelf met welk materiaal, of welke activiteit ze werken vanuit een doel. Dit versterkt de intrinsieke motivatie. 3. Kinderen/leerlingen leren zelf keuzes maken, hun werk plannen en afronden. De medewerker begeleidt dit proces door observatie en gerichte hulp. Dit versterkt de intrinsieke motivatie. 4. Kinderen/leerlingen werken op hun eigen niveau en tempo. Er is ruimte voor verdieping of herhaling zolang nodig is. Dit verstevigt het leerproces. 5. De medewerker observeert en begeleidt het kind/de leerling om te komen tot leren. Er wordt hulp geboden als het nodig is, maar nooit te snel. Dit zorgt voor uitgestelde aandacht en eigenaarschap bij het kind/de leerling.
Mogelijke verschijningsvormen	0-12 Vorbereide omgeving; open kasten, aandachtstafel Kinderen kiezen zelf binnen grenzen wat ze doen Samenwerking gebeurt spontaan, jongere kinderen en oudere kinderen leren van elkaar Er wordt veel gewerkt met concrete montessorimaterialen, ook voor de abstracte vakken als taal en rekenen. 12-18 Werken aan het plusdocument Begeleiden naar de drie brede doelen, zelfstandigheid, creativiteit, maatschappelijkheid Vrijheid geven door met planners te werken
Bron / citaat	<i>De volwassene moet een morele opmerkzaamheid hebben. Een mengeling van rust, geduld, liefde en nederigheid. Goedheid en geen woorden zijn de voornaamste opvoedingsmiddelen. (De methode – 2016)</i>

Groepsles	
Overeenkomstig	Instructietafel, voorleven, kosmische onderwijs, stilte
Beschrijving	In het montessorionderwijs wisselen werktijd waarbij het eigenaarschap volledig ligt bij het kind/leerling, zich af met momenten waarbij de medewerker het voortouw neemt. We noemen dit ook wel de lijn van de volwassene. Een sterk voorbeeld van dat laatste zijn groepslessen. Groepslessen zijn lessen aan een kleine of grote groep kinderen/leerlingen om nieuwe materialen of onderwerpen te introduceren, taal of rekenlessen in context aan te bieden en daarbij te leren van elkaar, samenhang of verdieping aan te brengen en de sociale interactie en samenwerking te stimuleren. Deze lessen zijn van korte duur: 10-20 min. De samenstelling van de groep is vaak gebaseerd op ontwikkelingsfase of interesse. De groepsles wordt vaak gevolgd door een verwerkingsfase, die op verschillende manieren en in verschillende samenstellingen plaats kan vinden.
Werkend principes	1. Groepslessen bevorderen de interactie tussen de groep onderling. 2. Groepslessen sluiten aan de ontwikkelfase van de kinderen/leerlingen 3. Groepslessen nodigen kinderen/leerlingen uit tot verder zelf ontdekken.
Mogelijke verschijningsvormen	Differentiëren in de klas 0-12 wellevensheidslesjes, materiaallesjes, reken en taal lessen vanuit een doel, kosmische lessen/burgerschapslessen. 12-18 Voordoen, instructiemomenten waar de medewerker het voortouw neemt. Het geven van specifieke uitleg aan een specifieke groep leerlingen, differentiatie van aanbod.
Bron / citaat	<i>“Ons doel is daarom niet alleen het kind te laten begrijpen, en nog minder om hem uit het hoofd te laten leren, maar om zijn verbeelding zo te beroeren dat hij tot in zijn diepste kern geestdriftig wordt. Wij willen geen inschikkelijke, maar nieuwsgierige leerlingen.”</i> Uit Onderwijs en het menselijk potentieel (2023).

Volg het kind / Volg de leerlingen	
Overeenkomstig	Help mij het zelf te doen, pedagogische grondhouding
Beschrijving	Volg het kind/de leerling gaat over twee zaken. We bedoelen daarmee dat montessorimedewerkers niet het kind/de leerling moeten sturen, maar observeren wat het kind/de leerling nodig heeft en daarbij aansluiten en afstemmen bij zijn/haar natuurlijke ontwikkeling. Wij zijn niet zijn/haar leider, maar zijn/haar gids. De ander betekenis is dat het kind/de leerling van nature ‘beter weet’ hoe het zich moet aanpassen aan de veranderende wereld dan de volwassenen die in een ‘oude wereld’ zijn opgegroeid. Laat daarom hen onze mentor/gids zijn.
Werkend principes	1. Observeren zonder oordelen. Kijk wat het kind/de leerling interesseert, waar het aan toe is, zonder te forceren. 2. Ruimte geven voor eigen keuzes. Laat het kind/de leerling zelf kiezen binnen een voorbereide omgeving. 3. Tempo van het kind/ de leerling respecteren. Niet te snel willen, niet vertragen als het kind/de leerling juist vooruit wil. 4. Aansluiten bij de gevoelige perioden. Gebruik de natuurlijke leermomenten (bijvoorbeeld taal, orde, zintuigontwikkeling). Dit alles verhoogt de intrinsieke motivatie en/of het leren van het kind/leerling.
Mogelijke verschijningsvormen	De takenboekjes Het leerlingvolgsysteem De tijd voor vrijewerkkeuze Montessorileider en het kind/de leerling in samenspraak Een leerling die de mentor is (ook echt) van een schoolleider (12-18) Leerlingen die meedoen met conferenties/studiedagen (12-18)
Bron / citaat	<i>Het succes van de medewerker moet erin bestaan, dat het kind / de leerling zijn eigen werkzaamheid kan ontplooien en zich onafhankelijk kan maken van zijn hulp.</i> Montessori in Door het kind naar een nieuwe wereld (1952)

Help mij het zelf te doen	
Overeenkomstig	Pedagogische grondhouding, vertrouwen, De voorbereide omgeving
Beschrijving	De uitspraak “Aiutami a fare da me” (Help mij het zelf te doen) komt voort uit Montessori’s diepe respect voor de zelfstandigheid en de al aanwezige ontwikkelkracht van het kind/de leerling. Dit principe vormt een kern van haar pedagogiek. Het doel van opvoeding en onderwijs is niet om een kind/leerling te vormen naar onze wil, maar om het kind/de leerling te begeleiden bij het zelfstandig worden, met ruimte om te oefenen, fouten te maken en te ontdekken. In ons onderwijssysteem betekent dit dat niet de montessorileider of de leerstof centraal staat (hoewel we de eindtermen als zodanig accepteren als de kaders van onze instellingen) maar dat het kind/de leerling centraal staat.
Werkend principes	1. Je helpt pas op het moment dat het kind/de leerling vraagt om hulp. Ben je eerder dan is de kans groot dat je juist een obstakel bent voor het leren. 2. Ga staan in de ‘zone van naaste ontwikkeling’. Voordoen – samendoen – zelf doen – voor een ander doen – voor een ander doen. Maar als een kind/leerling het al zelf kan doen, kan eerst voordoen juist storend zijn. 3. We zorgen er zoveel mogelijk voor dat kinderen/leerlingen hun eigen “fouten” ontdekken en zelf kunnen corrigeren. Dat betekent bij het jonge kind dat er in het materiaal een controle van de fout zit en bij de wat oudere leerling in de reflectiegesprekken of in zelf nakijken van het werk helder wordt wat hij anders had kunnen doen. 4. Vraag een ander: kracht van de heterogene groep
Mogelijke verschijningsvormen	Onderdeel van 'stapel pedagogiek': • Help mij het zelf te doen (0-6) • Laat mij het zelf doen of Help mij zelf na te denken (6-12) • Help ons het samen te doen (12-18) Alle materialen en materiaalkasten Heterogene groepen (0-12) Zelf nakijken van het werk (6-18) Zelf beoordelen van het werk (6-18) Tutorleren (12-18)
Bron / citaat	

Subjectificatie, socialisatie en kwalificatie	
Overeenkomstig	
Beschrijving	In het montessorionderwijs hebben we drie grote opdrachten: Kwalificatie, socialisatie en subjectificatie (naar Gert Biesta). De inhoud van deze begrippen heeft zijn eigen accenten in het montessorionderwijs en de verhouding aan aandacht tussen de drie opdrachten is specifiek en is afhankelijk van de gevoelige periode waarin het kind/de leerling zich bevindt: Socialisatie is méér dan leren samenleven. Het is leren omgaan met de ‘moeilijke vrijheid’; in vrijheid kiezen om je te laten begrenzen door de groep waartoe je behoort. Subjectificatie is méér dan worden wie je bent. Het is jouw eigen plek in het kosmische geheel zoeken, ervaren en die plek leren leven. Kwalificatie is méér dan voorbereiden op het leven. Het is leren 'bouwen aan de toekomst'. We ondersteunen de behoefte van opgroeiende jonge mensen dat 'ze ertoe doen' en daarmee medebepalend zijn voor de toekomst van de wereld.
Werkend principes	1. hoofd, hart en handen; bij elk werk dat een kind/leerling doet, komen waar mogelijke al deze 3 aspecten aan bod. 2. Mate waarin je aandacht besteedt aan deze drie gebieden hangt samen met de ontwikkelingsfase en de fase van de groep 3. Maximale ontwikkeling als deze drie gebieden als geheel worden gezien, of in balans zijn.
Mogelijke verschijningsvormen	Kindwerkdossier, portfolio, plusdocument Vertraagde week-/inzichtswEEKgesprek Driehoeksgesprekken, ontwikkelgesprekken
Bron / citaat	<i>En mocht er een opvoedkundige daad zijn met recht van bestaan, dan alleen die, welke een hulp is voor de totale ontplooiing van het leven.</i> (De Methode 2016) Biesta (2011)

Vredeseducatie	
Overeenkomstig	Kosmisch onderwijs
Beschrijving	Montessori heeft met haar pedagogiek vrede als hoogste doel. Mensen zijn onderdeel van het grote geheel en moeten zich bewust zijn van hun verantwoordelijkheid voor de aarde. Zij spreekt over onze kosmische taak, een positieve bijdrage aan de wereld.
Werkend principes	1. Door het geheel niet te verstoren, respecteren we alles en iedereen. 2. Door leerlingen te activeren en betrekken in sociale projecten, leiden we hen op tot kritische wereldburgers met burgerschapsvaardigheden. 3. Door samen met onze leerlingen actief te bouwen aan vrede, brengen we niet alleen een positieve bijdrage aan de wereld, maar maken we onze leerlingen ook bewust van hun verantwoordelijkheid voor de aarde.
Mogelijke verschijningsvormen	Samen koken, duurzame manier van kantine Contacten in de buurt Het zichtbaar werken aan global goals Kritische wereldburgers Burgerschapsvaardigheden We ruimen met z'n allen de ruimte op. We zijn samen verantwoordelijk hoe we de ruimte achterlaten. (6-12) Maatschappelijke diensttijd (12-18)
Bron / citaat	<i>"Liever wil Maria de geschiedenis in als de wetenschapper die de mogelijkheden van het kind liet zien. En ons handvatten gaf om die potentie ten volle te benutten. Zo kan er vrede op aarde ontstaan."</i> Vrij naar C. de Stefano in Maria Montessori – Het kind is de meester Op het graf van Montessori in Noordwijk staat: <i>Ik vraag de lieve en machtige kinderen/leerling om samen met mij te bouwen aan vrede in de mens en in de wereld.</i>

Het rondemodel - inhoudelijk	
Overeenkomstig	Het rondemodel - organisatorisch
Beschrijving	De interventies die de medewerker inzet, bepalen de kwaliteit van de rondgang. Mogelijke interventies na een waarneming zijn: observeren, observerend afwachten, leerinhoud aanbieden, feedback geven of de voorbereide omgeving aanpassen. De grote ronde is een algemene observatie door de klas, waarin de medewerker kijkt hoe alle kinderen/leerlingen hun werk starten en of ze hulp nodig hebben. De kleine ronde is een gerichte fase waarin de medewerker individuele lesjes geeft aan kinderen/leerlingen of kleine groepjes, en zo dieper ingaat op de behoeften van specifieke kinderen/leerlingen.
Werkend principes	1. Kinderen/leerlingen kunnen zelf werken omdat ze hulp op maat krijgen. 2. Medewerkers stellen vragen voordat ze met het kind, de leerling aan het werk gaan.
Mogelijke verschijningsvormen	Kinderen/leerlingen noteren hun leervraag in een schrift of op het bord. De medewerker zit gedurende langere tijd naast een kind/leerling. De medewerker werkt met individuele kinderen/leerlingen, tweetallen en met kleine groepjes.
Bron / citaat	Het rondemodel – Edine Honders En nú: Montessori!

Het rondemodel – organisatie	
Overeenkomstig	Het rondemodel – inhoudelijk, uitgestelde aandacht, observerende houding
Beschrijving	Kinderen/leerlingen lossen hun problemen zoveel mogelijk zelf op. De medewerker beweegt zich door het lokaal volgens een vast patroon. We onderscheiden de grote ronde (ook wel startronde en lopende ronde genoemd) en de kleine ronde (ook wel lesjesronde genoemd). Tijdens de grote ronde beweegt de medewerker zich zichtbaar door de ruimte. Tijdens de kleine ronde maakt de medewerker zich klein en zit naast een kind/leerling.
Werkend principes	De medewerker is niet altijd beschikbaar en stimuleert daardoor het zelfoplossend vermogen van het kind/leerling.
Mogelijke verschijningsvormen	De medewerker beweegt zich rustig door de ruimte en loopt naar een kind/leerling wanneer zij iets wil zeggen tegen een kind/leerling. Grote ronde: je loopt, je bent zichtbaar aanwezig. Je geeft feedback, stuurt in het werken, je beantwoordt allerlei kleine vragen. Je zoomt uit. Je creëert rust en concentratie, neerzetten van de kader. Snelle ondersteuning daar waar nodig. De medewerker zit naast een kind/leerling op een kruk of op de grond en is weinig zichtbaar en hoorbaar (0-12)
Bron / citaat	Het rondemodel – Edine Honders En nú: Montessori!

Heterogene groepen / dakpanklassen	
Overeenkomstig	
Beschrijving	Kinderen/leerlingen zitten in groepen bij elkaar die uitgaan van variatie. Die variatie is op velerlei gebied, leeftijd, interesse, motivatie etc. In heterogene groepen wisselt het kind/de leerling telkens van rol. De heterogene groepsindeling benadert de gezinssituatie.
Werkend principes	1. Heterogene groepen stimuleren tot sociale en genormaliseerde groepen. 2. Kinderen/leerlingen leren van en met elkaar 3. Kinderen/leerlingen zien de doorgaande leerlijn om zich heen, de werkende kinderen/leerlingen zijn onderdeel van de voorbereide omgeving
Mogelijke verschijningsvormen	<i>0-12</i> Kinderen van verschillende leeftijden zitten bij elkaar. Tafelgroepjes zijn heterogeen. Groepslessen worden gegeven aan heterogene groepen. Kinderen zien rolmodellen om zich heen. <i>12-18</i> Projectonderwijs Theater voorstellingen Tutorleren Leerlingenraad Beleidsvormende groepen MR en de leerlingengeleding Fishbowls adhv een schoolbreed vraagstuk
Bron / citaat	En nu: Montessori! Esther Pelgrom

Intellectuele wandeling	
Overeenkomstig	Vrijheid
Beschrijving	De intellectuele wandeling geeft kinderen/leerlingen de ruimte zich vrij door het gebouw en de buitenruimte te bewegen. Deze tocht heeft niet altijd een vooropgezet plan of doel.
Werkend principes	1. Kinderen/leerlingen ervaren dat zij onderdeel zijn van een groter geheel. Als kind/leerling in een groep, als groep in een school, als school in de samenleving. 2. De intellectuele wandeling geeft kinderen/leerlingen ruimte tot beweging en tot inspiratie, tot nieuwe ontdekkingen. 3. Onze instituten leven. Begrijpen wat de oudere kinderen aan het doen zijn maakt de jongere kinderen enthousiast (MM Het brein vh jonge kind, 2019)
Mogelijke verschijningsvormen	Kinderen lopen door het gebouw om te ontdekken hoe er op andere plekken gewerkt wordt, hoe de voorbereide omgeving er uitziet (6-12) Keuzeuren (12-18) Uit de klas kunnen om te werken op leerpleinen (12-18) Maatschappelijke diensttijd en dus stages in instellingen en bedrijven (12-18)
Bron / citaat	<i>“Een groep heeft zijn eigen omgeving maar is niet geïsoleerd. Er is de mogelijkheid van een intellectuele wandeling. Dus kan een driejarige kijken hoe een negenjarige de vierkantswortel maakt; hij vraagt wat hij doet. Als het antwoord geen inspiratie geeft, gaat hij terug naar zijn klas, maar de zesjarige zou met belangstelling toekijken en stellig geïnspireerd raken.”</i> (Montessori, Aan de basis van het leven, 1949).

Overige begrippen: verschil regulier en montessori geduid

Doorlopende leerlijn

In regulier onderwijs gaat de doorlopende leerlijn veelal over de inhoudelijke, didactische lijn. Binnen het montessorionderwijs kijken we breder naar deze doorlopende leerlijn. We volgen het kind/leerling over de gehele periode (0-18) vanuit een kosmische blik. We faciliteren hier de doorlopende ontwikkeling van het kind/leerling op bijvoorbeeld het gebied van materiaal, executieve vaardigheden, persoonsvorming, karakterontwikkeling alsmede wereldburgerschap. Zowel een instelling, team als medewerker dient hier inzicht in te hebben (wat zit er voor en wat komt hierna) en kan duiden hoe het handelen rekening houdt met de gehele ontwikkeling van een kind/leerling.

Een voorbeeld hiervan is dat een bij de wisselingen van een “bouw” er geen knip mag ontstaan in de ontwikkeling van een kind/leerling. Een kind/leerling neemt een deel van werk mee en (her)kent ook het materiaal in de volgende bouw uit de vorige bouw. Een kind/leerling ervaart hierdoor dat zij in dezelfde lijn, met hetzelfde materiaal en bedoeling, blijft werken en leren.

Evalueren (leren reflecteren)

Waar in het reguliere onderwijs evaluatie of reflectie vooral wordt gezien als product (taak) of proces (strategie) evaluatie/reflectie, kijken we hier binnen montessorionderwijs holistisch naar en dit heeft ook invloed op hoe we dit faciliteren en begeleiden.

Reflectie is een van de wezenlijkste menselijke processen waarin de mens zichzelf helpt te leren en te ontwikkelen. Het is de basis van creatie, innovatie en voor professionele reflectie. Het is de basis voor communicatie en gemeenschap voor persoonlijke reflectie. Reflectie is in het brein verbonden aan de frontale voorkwab die zich blijft ontwikkelen tot ver in de 20-er jaren van de jong volwassene. Reflectie is altijd een holistisch proces, waarbij feiten, gevoelens, waarnemingen onderzocht dienen te worden ten overstaan van een verondersteld gezonde, toekomstige keuze.

Het gereedschap van sterke reflectie op wezenlijke niveau vraagt om diverse stappen en instrumenten om op gebied van het praktische en interpersoonlijke te ontwikkelen. Evaluatietechnieken passen sterk bij de gevoelige periode van 12-18 en zijn veelal praktisch, meetbaar of makkelijk bespreekbaar. De opsomming van de evaluatie leidt uiteindelijk tot de gereedschapskist voor reflectie.

Het is nuttig op te merken dat jongere kinderen al wel kunnen reflecteren, maar dat oudere kinderen/leerlingen dit opnieuw moeten leren, daar zij met veel meer autonome processen te maken krijgen en hier ook veel vaardigheden, inzichten en kennis over verzamelen.

Zo werken we bijvoorbeeld met omschrijvingen van ontwikkeling en wat een volgende ontwikkelstap is, i.p.v. een cijfer dat alleen weergeeft waar een kind/leerling nu staat.